

ביאורים

הרמב"ם מתמודד עם הטענה החמורה ביותר, שבגללה, כאמור, כתב את האיגרת - הטענה שאומרת שאנוס המתפלל עברה בידו. הוא מוכיח ממקורות רבים שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, ואפילו אלו המורדים בה' בעברות החמורות ביותר מקבלים שכר על מצוותיהם. עגלון מלך מואב עסק במלחמות נגד עם ישראל, ובשכר הכבוד שחלק לה' זכה שיצאו מזרעו שלמה המלך ומלך המשיח. שכר זה הוא שכר נצחי ונוגע לתכלית של המציאות כולה - ימות המשיח, כי הקב"ה אינו מונע עצמו מלתת שכר טוב למקיימי רצונו, בין רשע בין צדיק. ה' מעיד על עשו שהוא רשע, שנאמר "ואת עשו שנאתי", ובמדרש מתוארות חמש עברות שעבר ביום אחד. למרות רשעותו זכה עשו לשכר על כיבוד ההורים שקיים, והמלכות ניתנה לזרעו עד בואו של מלך המשיח.

אפשר ללמוד מכופרים אלו על היחס הנכון לאנוסים. הרי הכופרים בה' מתכחשים לתורתו ולמצוות ה', ובכל זאת קיבלו שכר נצחי על מעשיהם, קל וחומר שמי שמודים בלבם בה' ואנוסים כלפי חוץ לנהוג כגויים יקבלו שכר. שכר המצוות נובע מהמעשה כמות שהוא, שיש לו חשיבות עצומה בלא קשר למצבו הרוחני של מקיים המצוה. המצוה נובעת מהצד האלוהי שבנו, שאינו בטל לעולם, ועל כן יש לו ערך בכל מצב. לכל גילוי אלוהי בעולם יש משמעות רבה, ולכן על כל מצוה ומעשה טוב המגלים את ה' בעולם ניתן שכר. יתר על כן - מצב האנוס הגופני שבו היו נתונים היהודים לא השפיע על מחשבתם והיא נותרה כשהייתה - קרובה לה'. בחשבון האלוהי המדוקדק שרואה בכל מעשה טוב - ערך נצחי, בודאי יש משמעות עצומה למצוות האנוסים שנעשו מתוך רצון לקיים את דבר ה' גם במצבים קשים כל-כך. חשוב שהאדם יזכור, אפילו כשנדמה לו שנפל ואין לו תקומה, שיש ערך לחייו ולמעשים הטובים שיעשה מרגע זה והלאה.

הרחבות

• צדיקים או רשעים? - תלוי בעיני המתבונן

לפי שהחזיק במצוה אחת. מעשיהם של העולים מבבל בימי עזרא היו רעים מאוד. הרד"ק כתב עליהם: "היו רובם מחזיקים במעשים שאינם טובים, שהיו נושאים נשים נכריות... וכן בחילול שבת לא היו נוהרים" [רד"ק מלאכי א, א]. וכן הגמרא כותבת עליהם: "ואלה העולים מתל מלח - שהיו מעשיהם דומים למעשה סדום שנהפכה לתל מלח" [קידושין ע, א]. ורש"י פירש שחטאו בגילוי עריות. בנוסף למעשים הרעים שהזכרנו, נאמר עוד על עולים אלה בספר עזרא: "ולא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם אם מישראל הם" [עזרא ב, נט], ורש"י פירש שהם איבדו את ייחוסם ולא ידעו האם הם מישראל.

אולם, בניגוד מוחלט למעשיהם הרעים, נאמר על עולים אלה במדרש: "יש ששמותיהן כעורים ומעשיהם נאים" [בראשית רבה עא, ג]. ולכאורה לא מובן: כיצד אפשר לומר על אנשים אלה שמעשיהם נאים? הרב טייכטל בספרו 'אם הבנים שמחה' (ספר שנכתב בימי השואה ועוסק בחשיבות העלייה לארץ ישראל) תירץ שמעשיהם הנאים של העולים מבבל, הם עצם העלייה לארץ ובניין בית המקדש. ו"אף שמלבד זה היו עוברים כמעט על כל התורה כולה, מכל מקום בזה היו מעשיהם רצויים ונאים לפניו יתברך" [אם הבנים שמחה רז-רט].

מתשובתו של הרב טייכטל אפשר ללמוד שאף אנשים שבעיני בשר ודם נראים כרשעים וכעוברים על התורה כולה, יכולים להיות חביבים לפני ה' בזכות מצוה אחת שעושים. על פי עיקרון זה ברור עוד יותר שאין להטיל דופי בבני דורו של הרמב"ם שעבדו את ה' בלבם, ורק כלפי חוץ עבדו עבודה זרה.

והנני מבאר עתה במה שנפל זה המוסיף לההביל^ו. כבר באר הספר, שאחאב בן עמרי, הכופר באל, העובד עבודה זרה, שהעיד עליו ה': "רק לא היה כאחאב" (מלאכי א כא, ח), כשצם שתי שעות ומחצה - לפי מה שאמרו ז"ל - בטלה הגזרה מעליו, כמו שאמר: "ויהי דבר ה' אל אליהו התשבי לאמר, הראית פי נכנע אחאב מלפני, יען פי נכנע מפני לא אביא הרעה ב'מיו" (שם שם, ח), ולא קפח הקב"ה שכר תעניתו. ועגלון מלך מואב, שהצר לישראל, בשביל ששם כבודו לשמים כשאמר לו אהוד: "דבר אלהים לי אליך" (שופטים ג, כ), ועמד מעל הפסא - גמלוהו ה' גמול טוב, ושם פסא שלמה, שהוא פסא ה', כמו שאמר: "וישב שלמה על פסא ה'" (דברי הימים א כט, כג), וכסא מלך המשיח, מזרעו, כי רות המואביה בתו היתה, וכן אמרו ז"ל, ולא קפח הקב"ה שכרו. ונבוכדנצר הרשע, שהרג מישראל כחול אשור על שפת הים, ושרף בית הדום רגליו של אליהו, בשביל שרץ ארבע פסיעות להקדים שם המקום לשם חזקיהו, כמו שאמרו ז"ל: "רהט אבתריה ארבע פסיעות" (סנהדרין צו ע"א) - היה גמולו שפולחן ארבעים שנה, כמו שפולחן שלמה, ולא קפח הקב"ה שכרו. ועשו הרשע, שהעיד ה' באיבתו, שנאמר: "ואת עשו שנאתי" (מלאכי א, ג), ובארו רז"ל רע מעליו ואמרו: "באותו היום עבר חמש עברות: הרג את הנפש, ועבד עבודה זרה, ובא על נערה מארסה, וכפר בתחית המתים, ובזז את הבכורה. נתעטף בטליתו ובא אצל יצחק אביו, אמר לו: אבא, יש מעשר למלח? אמר לו: פמה מזדקק בני במצוות!" (בבא בתרא טז ע"א). ועם כל זה, לפי שהחזיק במצוה אחת, והיה כבוד אבות, היה שכרו שנתן לו מלכות בלי הפסק עד שיבוא מלך המשיח, כמו שאמרו ז"ל: "אין בן דוד בא עד שיטל עשו שכר כבוד אב ואם, שנאמר: 'אחר כבוד שלחני אל הגוים' (זכריה ב, יב)" (תנחומא לדברים, ד). וזה דבר החכמים, עליהם השלום: "אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה ובריה" (בבא קמא לח ע"א), אלא לעולם יגמל פעלת הטוב למי שיעשהו, ויענש פעלת הרע למי שיעשהו, כל זמן שיעשהו.

ואם אלה הכופרים גמלוהו ה' גמול על מעט מזער ממעשה הטוב - ישראל שנאנסו מאנס השמד, ועושים בסתר מצוות, אף לא יגמלוהו ה' על כך, ולא יהיה הפרש אצלו בין עושה מצוה ובין אינו עושה, בין עובד אלהים לאשר לא עבדו? וכל שכן שלא יראה מדברי זה האיש אלא כשיתפלל יעשה עברה, כך פתב: "כי שתיים רעות עשה עמי". וכבר נתבאר לך טעותו, ושהוא לא סר תמיד מהיות מגנה אנשי עמנו, עד שעבר זה לדבר בחק החכמים, כמו שבארנו, ולא זה בלבד אלא אף בחק האל יתעלה, ואמר שהוא יעניש על מעשה המצוות, וכה דבר, שתפלת אחד מהם עברה היא. ועל כמו זה אמר שלמה ע"ה: "ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא" וגו' (קהלת ה, ה).

להביל - לומר דברי הבל. **שם כבוד** - נתן כבוד. **בית הדום רגליו וכו'** - בית המקדש. **להקדים שם המקום** - ששם ה' יזכר בתחילת המכתב. **רהט אבתריה** - רץ אחוריו (אחרי השליח ששלח המלך עם המכתב לחזקיהו). **באותו היום** - יום שמכר את הבכורה ליעקב. **ובז** - ביזה. **אלה הפופרים** - אחאב, עגלון, נבוכדנצר ועשיו. **אלא וכו'** - לדבריו, תפילתם לא די בכך שאינה מצווה אלא זו עברה. **בחק החכמים** - דברים שחז"ל עושים.

כל שכן ישראל שנאנסו שיקבלו שכר

